

ΨΗΦΙΑΚΕΣ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΚΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ ΓΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΟΥΣ

Γαρουφάλλου, Εμμανουήλ¹ [mgarou@ihu.gr], Μπάλιου, Ανθή^{1,2} [anthi@uom.edu.gr], Σπυρόπουλος, Ζ. Αλέξανδρος^{1,3} [daspyro@physics.ihu.gr], Θεοδωρίδου, Χρυσάνθη¹ [citheodoridou@gmail.com], Τσοκτουρίδου, Δέσποινα¹ [despoinatsokt@gmail.com], Encheva, Marina⁴ [m.encheva@unibit.bg], Crihană, Ioana⁵ [ioanacrihana@yahoo.com], Pašāne, A.⁶ [agnese.pasane@lnb.lv], Eiras, B. ⁷ [bruno.eiras@dglab.gov.pt], Parreira, Z.⁸ [zparreira@bpe.bnportugal.gov.pt]

¹Ερευνητικό Εργαστήριο «ΜεταΔΕΔΟΜΕΝΩΝ, Διαχείρισης Πληροφοριών και Δεδομένων» «MetaDATA LAB», Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας, Αρχειονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Διεθνές Πανεπιστήμιο της Ελλάδος.

²Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Υποψήφια Διδάκτωρ, Τμήμα Δημοσιογραφίας και ΜΜΕ, ΑΠΘ.

³Τμήμα Φυσικής, Σχολή Θετικών Επιστημών, Διεθνές Πανεπιστήμιο Ελλάδος.

⁴University of Library Studies and Information Technologies, Sofia, Bulgaria.

⁵The National Association of Public Librarians and Libraries in Romania, University Politehnica of Bucharest, Romania.

⁶National Library of Latvia.

⁷General Directorate of Books, Libraries and Archives, Portugal.

⁸National Library of Portugal/Public Library of Evora

1. Εισαγωγή

Για δεκαετίες, οι επισκέπτες μιας βιβλιοθήκης περιορίζονταν σε μια στατική συλλογή πληροφοριών. Στον νέο ψηφιακό κόσμο, οι βιβλιοθηκονόμοι παίζουν έναν διαφορετικό, αλλά ακόμα πιο σημαντικό ρόλο, καθώς βρίσκονται στην πρώτη γραμμή της πληροφοριακής παιδείας, έχοντας ως στόχο να βοηθήσουν το κοινό τους να μάθει να πλοηγείται σε έναν περίπλοκο και αναπτυσσόμενο κόσμο ψηφιακών πληροφοριών και ειδήσεων. Η πρόσβαση σε πληροφορίες και ειδήσεις είναι απαραίτητη για τη μάθηση—αλλά μπορεί επίσης να αποτελεί κίνδυνο όταν οι εκπαιδευόμενοι δεν διαθέτουν τα κατάλληλα εργαλεία και τις κατάλληλες δεξιότητες για την κριτική ανάλυση αυτών των πληροφοριών.

Οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες έχουν αναπτύξει προγράμματα ως απάντηση στην ανάγκη για δεξιότητες πληροφοριακής παιδείας, προσφέροντας διδασκαλία πληροφοριακής παιδείας και παρέχοντας υποστήριξη σε φοιτητές, καθηγητές και ερευνητές. Τα πανεπιστήμια παρέχουν πλέον προγράμματα Πληροφοριακής Παιδείας ως αυτόνομο μάθημα και άλλα το ενσωμάτωσαν στο γενικό πρόγραμμα σπουδών δεξιοτήτων επικοινωνίας (Kingori, 2016). Η εφαρμογή μιας συγκεκριμένης προσέγγισης ή προγράμματος εξαρτάται από πολλούς παράγοντες όπως το κοινό, ο σκοπός, ο προϋπολογισμός, το προσωπικό, οι εγκαταστάσεις και ο χρόνος (Grassian & Karlowitz, 2009). Ορισμένες ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες προσφέρουν δια ζώσης διδασκαλία ή διαδικτυακές συνεδρίες με τη χρήση πλατφορμών εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.

Σύμφωνα με τον Khan (2020), η πληροφοριακή παιδεία αναφέρεται στις δεξιότητες που είναι υποχρεωτικές για την αναγνώριση πληροφοριακών πηγών και την κριτική ανάλυση τους σε ένα ψηφιακό περιβάλλον για τη διευκόλυνση της διδασκαλίας, της μάθησης και της ποιοτικής έρευνας. Η πληροφοριακή παιδεία είναι μια σημαντική δεξιότητα που απαιτείται για όλους όσους ζουν στον 21ο αιώνα, καθώς ο τεχνολογικός μετασχηματισμός και η διείσδυση του Διαδικτύου έχουν επηρεάσει πολλούς τομείς στην καθημερινότητα μας (Sparks et al., 2016). Λόγω της πολυπλοκότητας και του όγκου των πληροφοριών που διατίθενται σε ψηφιακή μορφή, η πληροφοριακή παιδεία έχει αποκτήσει νέα

διάσταση. Οι νέες τεχνολογίες οδηγούν τις βιβλιοθήκες να διαχειρίζονται τις αλλαγές με γρήγορους ρυθμούς. Στο περιβάλλον του 21ου αιώνα απαιτούνται δεξιότητες από τους βιβλιοθηκονόμους που να περιλαμβάνουν τις ψηφιακές δεξιότητες (digital skills) και τις δεξιότητες πληροφορικής (IT skills).

Επιπλέον, μέσα σε αυτή την υπερπληροφόρηση, οι ψευδείς ειδήσεις είναι ένα σημαντικό ζήτημα στη νέα εποχή και οι βιβλιοθήκες θα πρέπει να αναζητήσουν λύσεις σε αυτό το διαρκώς αυξανόμενο πρόβλημα. Οι επιστήμονες της πληροφορίας έχουν την ευκαιρία να συμβάλουν στην καταπολέμηση του φαινομένου της παραπληροφόρησης μέσω της διάδοσης της πληροφοριακής παιδείας και του ψηφιακού γραμματισμού (Alvarez, 2017). Όπως ανέφεραν οι Hashim και Mokhtar (2012), οι επιστήμονες της πληροφορίας με νέες δεξιότητες μπορούν να παίξουν σημαντικό και ηγετικό ρόλο. Θα πρέπει να είναι οι θεματοφύλακες των ψηφιακών πληροφοριών και ο ρόλος τους απέναντι στους χρήστες να είναι συμβουλευτικός σχετικά με την πλοήγησή τους στον ψηφιακό κόσμο των πληροφοριών (Σκάρπα & Γαρουφάλλου, 2022)

2. Τι είναι η Πληροφοριακή Παιδεία – Παιδεία στα Μέσα Ενημέρωσης

Σύμφωνα με την ALA, η πληροφοριακή παιδεία είναι ένα σύνολο ικανοτήτων που απαιτεί από τα άτομα να «αναγνωρίζουν πότε χρειάζονται πληροφορίες και να έχουν την ικανότητα να εντοπίζουν, να αξιολογούν και να χρησιμοποιούν αποτελεσματικά τις απαραίτητες πληροφορίες». (Αμερικανική Ένωση Βιβλιοθηκών. Προεδρική Επιτροπή Πληροφοριακής Παιδείας. <https://www.ala.org/acrl/publications/whitepapers/presidential>). Για να είναι κάποιος πληροφοριακά εγγράμματος, λοιπόν, χρειάζεται δεξιότητες όχι μόνο στην έρευνα αλλά και στην κριτική σκέψη.

Είναι χαρακτηριστικό το κείμενο από την Προεδρική Επιτροπή της ALA για την Πληροφοριακή Παιδεία στην Τελική Έκθεση που δημοσιεύθηκε στις 10 Ιανουαρίου 1989: "Για να είναι ένας πολίτης πληροφοριακά εγγράμματος, πρέπει να είναι σε θέση να αναγνωρίζει πότε χρειάζονται πληροφορίες και να έχει την ικανότητα να εντοπίζει, να αξιολογεί και να χρησιμοποιεί αποτελεσματικά τις απαραίτητες πληροφορίες. Η δημιουργία ενός τέτοιου πολίτη απαιτεί από τα σχολεία της πρωτοβάθμιας, δευτεροβάθμιας και τα πανεπιστήμια / κολέγια να εκτιμήσουν και να ενσωματώσουν την έννοια της πληροφοριακής παιδείας στα εκπαιδευτικά τους προγράμματα. Τα άτομα με πληροφοριακή παιδεία είναι αυτά που γνωρίζουν πώς οργανώνεται η γνώση, πώς να βρίσκουν πληροφορίες και πώς να χρησιμοποιούν τις πληροφορίες με τέτοιο τρόπο ώστε να μην πέφτουν θύματα παραπληροφόρησης".

Η φύση των βιβλιοθηκών – όλων των ειδών – είναι να υπόκεινται σε συνεχείς αλλαγές, ειδικά στο σημερινό μεταβαλλόμενο ψηφιακό περιβάλλον με την έκρηξη των πληροφοριών. Προκειμένου μια βιβλιοθήκη να αγκαλιάσει την αλλαγή, το ανθρώπινο δυναμικό της πρέπει να αναπτύσσει συνεχώς τις επαγγελματικές και ψηφιακές δεξιότητές. Αντίστοιχα, η βιβλιοθήκες καλούνται να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα των ψευδών ειδήσεων καθώς και τον τεράστιο όγκο πληροφοριών και την αξιοπιστία τους, δεδομένου ότι οι συνέπειες της παραπληροφόρησης είναι σοβαρές. Πρόσφατα παραδείγματα είναι η εξάπλωση μεταδοτικών ασθενειών, η έναρξη πολέμων και γενικότερα η διαχείριση κρίσεων. Το γεγονός ότι η συζήτηση αυτών των θεμάτων είναι συνεχώς στην επικαιρότητα παρέχει μια εξαιρετική ευκαιρία για τις βιβλιοθήκες να αναδείξουν στην κοινωνία τον δυνητικό τους ρόλο ως οι πιο σημαντικοί χώροι στη γνώση και εκπαίδευση ταυτόχρονα (Eva and Shea, 2018). Οι βιβλιοθήκες βρίσκονται στην πρώτη γραμμή της πληροφόρησης και οφείλουν να διασφαλίσουν ότι οι άνθρωποι θα έχουν πρόσβαση σε ποιοτικές πληροφορίες, ανεξάρτητα από το πού ζουν, την εκπαίδευσή τους, το εισόδημα και τη θρησκεία τους (Fallis, 2009).

Η National Association for Media Literacy Education (NAMLE) ορίζει τον γραμματισμό / παιδεία στα μέσα επικοινωνίας ως «η ικανότητα πρόσβασης, ανάλυσης, αξιολόγησης, δημιουργίας και δράσης χρησιμοποιώντας όλες τις μορφές επικοινωνίας. Η παιδεία στα μέσα ενδυναμώνει τους ανθρώπους να είναι κριτικοί στοχαστές και δημιουργοί, αποτελεσματικοί, επικοινωνιακοί και ενεργοί πολίτες». Ο

γραμματισμός στα μέσα περιλαμβάνει τη μάθηση για πολλά είδη μέσων, συμπεριλαμβανομένης της δημοσιογραφίας, ψυχαγωγία (ταινίες, μουσική, τηλεόραση), διαφήμιση, και προπαγάνδα. Προϋπόθεση είναι ότι ένας ενήλικας που γνωρίζει τα μέσα θα πρέπει να μπορεί να έχει πρόσβαση, να μοιράζεται και να δημιουργεί πολυμέσα σε πολλαπλές μορφές και πλατφόρμες, ενώ θα πρέπει και να χρησιμοποιεί δεξιότητες κριτικής σκέψης για την αξιολόγηση του σκοπού και πιθανή επίδραση του πληροφοριακού υλικού.

3. Ψηφιακός γραμματισμός – Ψηφιακές Δεξιότητες

Η ταχύτητα με την οποία ενσωματώνεται η τεχνολογία στην καθημερινότητά μας δημιουργεί μια δυναμική την οποία δεν μπορούν τα εκπαιδευτικά συστήματα να ακολουθήσουν εύκολα. Ο εκσυγχρονισμός της εκπαίδευσης, η αξιοποίηση ψηφιακών τεχνολογιών καθώς και η ανάλυση των αναγκών δεξιοτήτων του μέλλοντος, όπως είναι ο γραμματισμός στην Τεχνητή Νοημοσύνη (Artificial Intelligence literacy) αποτελούν το ευρωπαϊκό τρίπτυχο για την απάντηση στην πρόκληση του ψηφιακού γραμματισμού. «Η διαρκής ενδυνάμωση με νέες δεξιότητες είναι ο δρόμος για την απασχόληση και την ευημερία. Εφόσον κατέχουμε τις κατάλληλες δεξιότητες,

είμαστε σε θέση όχι μόνο να διεκδικήσουμε καλύτερες θέσεις εργασίας αλλά και να διαδραματίσουμε αποτελεσματικότερα τον ρόλο μας ως ενεργοί πολίτες σε μία δημοκρατική κοινωνία» αναφέρεται στον ιστότοπο της Εθνικής Συμμαχίας Ψηφιακές δεξιότητες - EKT (<https://www.ekt.gr/el/magazines/features/24991>).

Η ψηφιακή δεξιότητα είναι μία από τις οκτώ βασικές ικανότητες (<https://education.ec.europa.eu/focus-topics/improving-quality/key-competences>) για όλους τους πολίτες, στο πλαίσιο της διά βίου μάθησης, καθώς είναι η ραχοκοκαλιά της ψηφιακής κοινωνίας και η απαραίτητη προϋπόθεση για να μπορεί κανείς να επωφεληθεί πλήρως από τις ψηφιακές τεχνολογίες.

4. Παρουσίαση Project - Nedlib

Σκοπός του έργου είναι να τεθεί στα χέρια των βιβλιοθηκονόμων και των ειδικών της πληροφόρησης ένα εκπαιδευτικό εργαλείο πληροφοριακής παιδείας. Σήμερα, στις συνθήκες της μετά Covid εποχής καθώς και των πολεμικών συγκρούσεων στα σύνορα της Ευρώπης, το πρόβλημα με τη διάδοση αναξιόπιστου περιεχομένου επιδεινώνεται περισσότερο, κυρίως εξαιτίας του μη ικανοποιητικού επιπέδου δεξιοτήτων στην πληροφοριακή παιδεία.

Το project αυτό θα επιδιώξει, ανταλλάσσοντας γνώσεις ανάμεσα σε διάφορες χώρες, να αναπτύξει ηλεκτρονικό εκπαιδευτικό περιεχόμενο (θεωρητικό και πρακτικό μέρος) σε τέσσερις βασικούς τομείς: τον πληροφοριακό γραμματισμό, τον γραμματισμό στα μέσα επικοινωνίας, την παραπληροφόρηση και το ψευδές περιεχόμενο, και την παιχνιδοποίηση (gamification) σε βιβλιοθήκες. Στο πλαίσιο του προγράμματος θα γίνει εκπαίδευση σε βιβλιοθηκονόμους σε Ευρωπαϊκές χώρες προκειμένου να είναι έτοιμοι να αντιμετωπίσουν μελλοντικές προκλήσεις στο επάγγελμα.

Ως τελικό αποτέλεσμα του έργου θα είναι η δημιουργία εκπαιδευτικού περιεχομένου και η ανάπτυξη ενός εργαλείου ελεύθερα προσβάσιμου με σκοπό να χρησιμοποιηθεί από ένα ευρύ φάσμα ενδιαφερομένων: δάσκαλοι, καθηγητές, βιβλιοθηκονόμοι, πολίτες, φοιτητές. Στόχος του εργαλείου θα είναι να ενδυναμώσουμε το ενδιαφέρον για μάθηση, καθιστώντας την πιο ελκυστική σε άτομα όλων των ηλικιακών κατηγοριών. Το έργο θα ενισχύσει βασικές δεξιότητες (Μέσα και Πληροφοριακός γραμματισμός - MIL, παραπληροφόρηση και ψευδείς ειδήσεις, κ.λπ.) για διαφορετικές ομάδες-στόχους.

Η συνεργασία σε αυτό το πρόγραμμα θα είναι ανάμεσα σε πέντε χώρες: Βουλγαρία, Ελλάδα, Ρουμανία, Λετονία και Πορτογαλία.

Η εστίαση στο έργο NEDLib είναι η εκπαίδευση για βιβλιοθηκονόμους μέσα από δραστηριότητες με σκοπό να μπορούν να εκπαιδεύσουν τους χρήστες τους (φοιτητές, νέους επαγγελματίες, ηλικιωμένους, ΑμεΑ, κ.λπ.). Το τοπίο των πληροφοριών αλλάζει δραματικά, συμπεριλαμβανομένου του τρόπου με τον οποίο δημοσιεύονται ή κοινοποιούνται ακαδημαϊκές πληροφορίες. Οι βιβλιοθηκονόμοι μπορούν να επισημάνουν αυτό το εύρος των διαθέσιμων πληροφοριών και τον τρόπο επιλογής για ακαδημαϊκή μελέτη, για επαγγελματική εξέλιξη, κ.λπ.

Η Ενότητα Πληροφοριακός Γραμματισμός θα διδάξει στους εκπαιδευόμενους μερικές από τις παρακάτω δεξιότητες πληροφοριακής παιδείας: πώς να προσδιορίζουν το βαθμό που χρειάζονται οι πληροφορίες, πώς να αποκτούν πρόσβαση στις απαραίτητες πληροφορίες, πώς να αξιολογούν τις πληροφορίες και τις πηγές τους κριτικά, κ.λπ. Η Ενότητα Μέσα και Πληροφοριακή Παιδεία θα διδάξει στους εκπαιδευόμενους ένα σύνολο ικανοτήτων, πώς πώς να έχουν πρόσβαση στα μέσα ενημέρωσης, πώς να αναλύουν το περιεχόμενο πολυμέσων, πώς να δημιουργούν νέα μηνύματα πολυμέσων. Ο στόχος της Ενότητας Ψευδείς Ειδήσεις και Παραπληροφόρηση είναι η έμφαση στην κριτική σκέψη για τις ειδήσεις, η δημιουργία ασκήσεων που θα βοηθήσουν τους βιβλιοθηκονόμους και τους χρήστες να αναπτύξουν και εφαρμόζουν μια προσωπική στρατηγική για να έχουν μια τεκμηριωμένη γνώμη σχετικά με τρέχοντα θέματα, ώστε να μπορούν να είναι καλύτερα ενημερωμένοι πολίτες. Άλλες δραστηριότητες κριτικής σκέψης περιλαμβάνουν ασκήσεις εξέτασης της δημοσιογραφικής δεοντολογίας, διερμηνείας, οπτικοποιήσεις δεδομένων και συζήτηση για την αξία του κύκλου ειδήσεων. Δεδομένου ότι η απειλή παραπληροφόρησης συγκέντρωσε για πρώτη φορά την προσοχή των κυβερνήσεων, των μέσων ενημέρωσης και των ακτιβιστών, μια σειρά από σοβαρά παιχνίδια (παιχνίδια με πρωταρχικό σκοπό διαφορετικό από ψυχαγωγία) θα αναπτυχθούν για την εκπαίδευση των χρηστών σχετικά με τα εργαλεία και τις τακτικές που χρησιμοποιούνται στην διασταύρωση «ψευδών ειδήσεων». Η Ενότητα Gamification in Libraries θα υποστηρίξει τους βιβλιοθηκονόμους και τους χρήστες στην υιοθέτηση διαφορετικών απόψεων για τον εντοπισμό ψευδών ειδήσεων μέσω μιας προσέγγισης gamification. Οι στόχοι που έχουν τεθεί παρέχουν προϋποθέσεις για τη βελτίωση των ψηφιακών δεξιοτήτων και της πληροφοριακής παιδείας σε ένα ευρύ κοινό και σε μία ομάδα βιβλιοθηκονόμων στις πέντε ευρωπαϊκές χώρες.

Τέλος, το συγκεκριμένο Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα καλύπτει ένα μεγάλο κενό που αφορά τις παραπάνω θεματικές ενότητες στην εκπαίδευση των επαγγελματιών διαχείρισης της πληροφορίας, των βιβλιοθηκονόμων, των αρχειονόμων και των επιστημόνων της πληροφόρησης. Με την σύμπραξη μεγάλων ευρωπαϊκών βιβλιοθηκών και οργανισμών στο έργο, προσβλέπει η επίδραση του έργου να είναι πανευρωπαϊκή με μεγάλο αριθμό ωφελούμενων επαγγελματιών και πολιτών.

Βιβλιογραφία

A.L.A. (American Library Association) (1989), Αμερικανική Ένωση Βιβλιοθηκών. Προεδρική Επιτροπή Πληροφοριακής Παιδείας. <https://www.ala.org/acrl/publications/whitepapers/presidential>

Alvarez, B. (2017), "Public libraries in the age of fake news", available at: <http://publiclibrariesonline.org/2017/01/feature-public-libraries-in-the-age-of-fake-news/>

Appleton, L. (2018, August 21). Training and development for librarians: Why bother? <https://www.elsevier.com/connect/training-and-development-for-librarians-why-bother>

Grassian, E. S., & Kaplowitz, J. R. (2010). Information literacy instruction: Theory and practice. *Teacher Librarian*, 37(3), 68.

Hashim, L. and Mokhtar, H. (2012), "Preparing new era librarians and information professionals: trends and issues", *International Journal of Humanities and Social Science*, Vol. 2 No. 7, pp. 151-156, available at: <http://www.ijhssnet.com/journal/index/940>

Khan, A. (2020). Digital information literacy skills of Pakistani librarians: Exploring supply-demand mismatches, adoption strategies and acquisition barriers. *Digital Library Perspectives*, 36(2), 167–189. <https://doi.org/10.1108/DLP-01-2020-0003>

Kingori, George & Njiraine, Dorothy & Maina, Stephen. (2016). Implementation of information literacy programmes in public libraries. *Library Hi Tech News*. 33. 17-22. [10.1108/LHTN-09-2015-0063](https://doi.org/10.1108/LHTN-09-2015-0063).

Pothier, W. (2020). Information literacy instruction and online learning: Making the case for incorporating digital badges. *Journal of Library & Information Services in Distance Learning*, 14(3–4), 266–277. <https://doi.org/10.1080/1533290X.2021.1873893>

Skarpa, P.E. and Garoufallou, E. (2022), "The role of libraries in the fake news era: a survey of information scientists and library science students in Greece", *Online Information Review*, Vol. 46 No. 7, pp. 1205-1224. <https://doi.org/10.1108/OIR-06-2021-0321>

Sparks, J. R., Katz, I. R., & Beile, P. M. (2016). Assessing digital information literacy in higher education: A review of existing frameworks and assessments with recommendations for next-generation assessment. *ETS Research Report Series*, 2016(2), 1–33. <https://doi.org/10.1002/ets2.12118>

Eva, N. and Shea, E. (2018), "Marketing libraries in an era of «fake news»", *Reference and User Services Quarterly*, Vol. 57 No. 3, pp. 168-171, doi:10.5860/rusq.57.3

Fallis, D. (2009), "A conceptual analysis of disinformation", Paper Presented at the iConference, Chapel Hill, NC, available at: https://www.researchgate.net/publication/42101173_A_Conceptual_Analysis_of_Disinformation